

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Alerstam T., Hake M. & Kjellén N. 2006. Temporal and spatial patterns of repeated migratory journeys by ospreys. Anim. Behav. 71: 555-566.

De huidige generatie satellietzenders maakt het mogelijk individuele vogels langer dan een jaar te volgen. Zweedse Visarenden deden over hun reis richting Afrika in het najaar langer dan in het voorjaar. Dat kwam vooral doordat ze langere stops onderweg inlasten. De vliegroutes van hetzelfde individu verschilden behoorlijk van reis tot reis; de oost-west verschillen beliepen vaak 120-405 km (tot zelfs 1400 km), groter dan wat een Visarend – letterlijk – kan overzien. Niettemin kwamen de reizen vaak samen op enkele punten langs de route; er tussenin volgden ze zelden dezelfde route. Dat betekent dat Visarenden uitstekende navigators zijn die een interne kaart combineren met routekennis. (zie ook Thorup *et al.*, hieronder) (Dep. Anim. Ecol., Lund Univ., Ecology Building, SE-22362 Lund, Zweden).

Bavoux C., Burneleau G. & Bretagnolle V. 2006. Gender determination in the Western Marsh Harrier (*Circus aeruginosus*) using morphometrics and discriminant analysis. J. Raptor Res. 40: 57-64.

Mannetjes Bruine Kiekendieven in Frankrijk missen vaak het lichtgrijs in de vleugel waaraan ze elders zo eenvoudig als mannetje zijn te herkennen. Op grond van biometrie van met zekerheid op geslacht gedetermineerde volwassen vogels (156 mannen, 87 vrouwen) werd gekeken van welke maten het best het geslacht kan worden bepaald. Twee parameters haalden een zekerheid van >99%: snavelengte (scheidingsmaat = 23.6 mm) en gewicht. De sekse-index = $0.0000769 \times (\text{gewicht}) + 0.5645 \times (\text{snavelengte}) - 13.2205$. Negatieve waarden zijn mannetjes, positieve zijn vrouwtjes. Daarnaast werden vleugellengte, tarsuslengte en -breedte en staartlengte gemeten, die echter minder seksespecifiek waren. Gek genoeg niet gekeken naar klauwbreedte (wat we in Nederland doen, en wat een excellente maat is om te seksen). Tevens werd gekeken naar binnen- en tussenwaarnemervariatie in metingen (2 waarnemers, 30 vogels): die was het kleinst bij gewicht en snavelengte. De geslachtsverhouding onder Franse Bruine Kieken was nagenoeg gelijk: 318 mannen, 330 vrouwen (geen aandacht voor eventuele geslachtsafhankelijke variatie in vangkans). De auteurs waarschuwen voor kleine steekproeven bij het bepalen van de geslachtsverhouding, en voor de extreme variatie in mannetjes (die soms erg veel op vrouwtjes lijken, zeker in de Franse populatie) (breta@cebc.cnrs.fr).

Brownstein J.S., Holford T.R. & Fish D. 2005. Effect of climate change on Lyme disease risk in North America. EcoHealth 2: 38-46.

98% van het 2-jarige leventje van teken (in dit geval: *Ixodes scapularis*) speelt zich af los van de gastheer. Temperatuur (niet te warm, niet te koud, gevoelig voor temperaturen beneden vriespunt) en waterstress zijn de belangrijkste sterfteoorzaken van teken. Klimaat is daarom een belangrijke factor in voorkomen en dichtheid van teken, naast uiteraard de aanwezigheid van geschikt habitat met geschikte gastheren

(zie hieronder). Op basis van klimaatsmodellen wordt voorspeld dat teken zich naar het noorden zullen uitbreiden (bijna 70% areaal erbij rond 2080, vooral in Zuid-Canada; daarnaast echter inkrimping in de zuidelijke USA). De blootstelling van mensen aan Lyme verandert echter weinig.

Brownstein J.S., Skelly D.R., Holford T.R. & Fish D. 2005. Forest fragmentation predicts local scale heterogeneity of Lyme disease risk. *Oecologia* 146: 469-475.

Ondanks uitgebreid onderzoek naar het voorkomen van teken die de Lyme veroorzakende bacterie *Borrelia burgdorfi* dragen, is veel nog onduidelijk. Versnippering van het landschap zou een rol spelen (hoe meer gefragmenteerd, hoe hoger de tekendichtheid en hoe meer dragers van het bacterie), zo ook de dichtheid en samenstelling van de lokale zoogdierpopulatie. Deze studie in de USA, op basis van landschapsanalyses met behulp van satellietbeelden (grootte en isolatie van habitatfragmenten in suburbane gebieden) bevestigde dat habitatfragmentatie leidt tot een hogere dichtheid van teken, en een hoger aandeel dragers. Echter, besmetting van mensen door tekenbeten nam af met toenemende isolatie van habitatfragmenten, en nam toe naarmate de fragmenten groter waren. Een verband met het massale voorkomen van witstaartherten leek voor de hand te liggen, alleen al omdat de hertendichtheid positief correleerde met de tekendichtheid. Echter, deze herten vormen geen geschikt reservoir voor de bacterie (wat muizen bijvoorbeeld wel zijn). Het ligt dan ook meer voor de hand om aan muizen en vogels te denken bij de verspreiding van de *Borrelia* bacterie. Een hoger aandeel besmette teken hield niet in dat er ook meer mensen Lyme opliepen, mogelijk omdat in dit suburbane gebied de voor teken gunstige habitats ver uit elkaar lagen. (john.brownstein@childrens.harvard.edu).

Desmots D. 2005. Un cas original de spécialisation de la prédation chez l'Épervier d'Europe *Accipiter nisus*. *Ornithos* 12: 66-67.

In de Vendée verorberde een Sperwer enkele strandplevieren die op zandbanken broedden en waarvan de nesten beschermd werden met behulp van een afrastering (5x5 m). Drie van de aldus beschermde strandplevieren werden geplukt bij het nest gevonden, een aanwijzing dat een Sperwer kennelijk de aanwezigheid van een prooi associeerde met de afrastering (die vervolgens snel zijn opgeruimd, om verdere predatie te voorkomen). (LPO, Fort Larron, 85330 Noirmoutier-en-l'Île, Frankrijk).

Ellis D.H. 2006. Thinking about feathers: adaptations of Golden Eagle rectrices. *J. Raptor Res.* 40: 1-28.

Welke functie hebben witte en donkere velden in veren? Is er een algemeen geldend patroon te onderscheiden waar en op welke veren lichte velden zitten? Deze vragen worden beantwoord met behulp van Steenarenden: jonge Steenarenden hebben een witte staart met donkere eindband, volwassen vogels een geheel donkere staart. Het wit in de staart zou agressie door volwassen arenden doen verminderen (immers duidelijk zichtbaar dat het om een jonge vogel gaat). Per veer geldt in zijn algemeenheid dat aan de zon geëxponeerde veerdelen donkerder zijn dan afgeschermd delen. Voor staarten vleugelveren geldt dat buitenvlaggen donkerder zijn dan binnenvlaggen (veren liggen over elkaar heen, waarbij de buitenvlag de naastliggende binnenvlag afdekt), veren die zowel voor binnen- als buitenvlag aan de zon zijn geëxponerd zijn in hun geheel donker (middelste staartpennen, sommige tertiaire pennen), de buitenste hand-

en staartpennen zijn donkerder dan de rest en hebben eenzelfde veerstructuur, centrale staartpennen hebben een licht uiteinde (deze pennen komen vaak met de grond in aanraking en breken makkelijker af, wat door de lichte uiteinden wordt beperkt tot de tip), en de pigmentering is zwaarder langs de schacht dan op de vlaggen. Veel van deze bevindingen gelden ook voor andere soorten, en worden geacht de overlevingskansen te vergroten. (dcellis@theriver.com).

Etheridge B. & Summers R.W. 2006. Movements of British Hen Harriers *Circus cyaneus* outside the breeding season. *Ringling & Migration* 23: 6-14.

Tussen 1990 en 1995 werden nestjonge Blauwe Kiekendieven in Wales en Schotland van vleugelflappen voorzien. Het percentage eerstejaars vogels dat >25 km van de ringplaats werd teruggezien varieerde naar gelang geboorteplaats, geslacht (mannen verder dan vrouwen) en seizoen. De langste afstanden werden 's winters en in het voorjaar vastgesteld. Mannetjes uit de North Highlands legden de grootste afstanden af. Meldingen van het vasteland van Europa hadden uitsluitend betrekking op eerstejaars mannetjes (4x Frankrijk, 1x Spanje, 1x Portugal en 1x Nederland; die laatste werd geschoten bij IJmuiden). (ron.summers@rspb.org.uk).

Fielding A.H., Whitfield D.P. & McLeod D.R.A. 2006. Spatial association as an indicator of the potential for future interactions between wind energy developments and golden eagles *Aquila chrysaetos* in Scotland. *Biol. Conservation* 131: 359-369.

Windenergie wordt verkocht als "groene energie", wat niet wil zeggen dat er geen problemen aan kleven. Eén daarvan is directe sterfte onder grote vogels (waaronder arenden, zoals vastgesteld in de USA), een ander het verdwijnen van grote vogels (indirect verlies van broedgebied door vermijding van gebieden met windmolens, zoals in Schotland). Uitgaande van de bestaande en voorgestelde windmolenparken in Schotland (die overigens verre het gestelde doel van 40% "groene" energie overschrijden), is gekeken naar overlap met territoria en activiteitsgebieden van Steenarenden. Dat bleek nogal mee te vallen (2% verlies van leefgebied door windmolens). Echter, de leefgebieden van niet-broedende arenden, en het belang ervan voor het instandhouden van de populatie, zijn onvoldoende bekend. Het relatieve belang van negatieve invloed van windmolens zinkt mogelijk in het niet bij dat van vervolging. Alleen al in de centrale en oostelijke Hooglanden wordt geschat dat 61% van de potentiële territoria niet bezet was als gevolg van menselijke vervolging. In datzelfde gebied lagen slechts 2 territoria in 3 voorgestelde windmolenparken. Het geeft aan dat – ondanks het hoge profiel van windmolenparken en het publieke debat daar omheen – de ogen niet gesloten moeten worden voor andere problemen, waarvan vervolging een belangrijke is. (zie ook Whitfield *et al.* in deze rubriek) (a.fielding@mmu.ac.uk).

Fisher I.J., Pain D.J. & Thomas V.G. 2006. A review of lead poisoning from ammunition sources in terrestrial birds. *Biol. Conservation* 131: 421-432.

Loodvergiftiging is een enorm milieuprobleem, en heeft veel aandacht gekregen van onderzoekers in Europa, Japan, USA en Canada. Veel lood komt in het milieu als afvalproduct in de buurt van mijnen, afvalstorten en fabrieken. Daarnaast zorgen jagers en vissers voor een massale toestroom van lood in natuurgebieden, via loodhagel,

kogelfragmenten en zinklood. Dit wordt door eenden tijdens het snebberen naar binnen gewerkt. Zo ook pikken zaadeters loodfragmenten mee tijdens het foerageren, om als grit in de maag te functioneren bij het vermalen van voedsel. Tenslotte krijgen aaseters en roofvogels veel lood binnen via hun prooien (eenden, duiven, hoenders, jachtwild dus; ook weidse), die al dan niet kreperend na te zijn aangeschoten in het terrein achterblijven en als voedsel dienen voor aaseters en roofdieren. Lood kan lang in de maag blijven, en daar door de hoge zuurgraad deels in oplossing komen en voor vergiftiging zorgen. Voor dat laatste is één loodkorreltje of kogelfragment voldoende. Het probleem is zo groot, dat veel landen (waaronder Nederland) loodhagel hebben verboden (wat niet hetzelfde is als niet meer in gebruik zijnde!). In dit wereldwijde overzicht blijken roofvogels disproportioneel vaak slachtoffer van loodvergiftiging te zijn (al bij 24 soorten vastgesteld, van Wespendif en Buizerd tot Californische Condor; voor die laatste is het de belangrijkste reden dat populatieherstel zo traag verloopt of zelfs mislukt). Er zijn meer dan voldoende alternatieven voor loodhagel en –patronen beschikbaar, en dat de jagersgemeenschap niet dan met tegenzin of onder overheidsdwang die alternatieven omarmt, is een grof schandaal. (ian.fisher@rspb.org.uk).

Forrester N.L., Trout R.C., Turner S.L., Kelly D., Boag B., Moss S. & Gould E.A. 2006. Unravelling the paradox of rabbit haemorrhagic disease virus emergence, using phylogenetic analysis: possible implications for rabbit conservation strategies. *Biol. Conservation* 131: 296-306.

RHDV werd voor het eerst geïdentificeerd nadat er in China plotseling duizenden tamme konijnen het loodje legden. Daarna traden vergelijkbare epidemieën op in Azië, het Midden Oosten, Europa en USA, suggererend dat China het brongebied was voor deze ziekte. Inmiddels is echter duidelijk dat RHDV al jarenlang circuleerde zonder tot uitbraak te komen. In deze filogenetische studie wordt aangetoond dat het Chinese virus, verantwoordelijk voor de epidemie aldaar, afkomstig was uit Europa. Het virus dat in de vroege jaren negentig in het Verenigd Koninkrijk opdook, verschilde van het Chinese virus en dateert van vóór de uitbraak in China. Kennelijk zwierven er onschuldige Europese varianten van het RHDV rond, die onafhankelijk van het Chinese virus opeens tot uitbraak kwamen. De studie aan 24 konijnenpopulaties in de UK toont verder aan dat populaties die zeer sterk waren gereduceerd door RHDV zich slechter herstelden dan populaties die minder zwaar waren getroffen: 5-7 jaar na de uitbraak waren de individuele populaties terug op 5 tot 120% van de stand van vóór de uitbraak. Opmerkelijk was verder dat de wereldverspreiding van dit virus grotendeels, zo niet geheel, op conto komt van commerciële handel in konijnenvlees en –bont. Zo wordt de uitbraak in China verklaard aan de hand van de import van Angorakonijnen uit Duitsland; de Chinese konijnen waren immunologisch naïef en derhalve zeer bevattelijk voor dit virus. Inmiddels hebben meer dan 40 landen wereldwijd te maken met massale konijnensterfte, wat op zijn beurt weer verregaande consequenties heeft voor predatoren en vegetatieontwikkeling. (nlf@ceh.ac.uk).

Galen T. van 2006. Roofvogels in Weststellingwerf in 2005. *Twirre* 17: 36-37.

Overzicht van de aantalsontwikkeling van 1998-2005 in het 13.000 ha grote onderzoeksgebied van Weststellingwerf. Resultaten in 2005 goed in vergelijking met

eerdere jaren, vooral door veelbetere muizenstand. Havik stabiel op 10-13 paren, Buizerd idem op 36-58 paren, Bruine Kiek op 3-6, Sperwer op 6-11, Torenvalk op 7-16, Boomvalk op 2-5. Meer informatie te vinden op www.roofvogelweststellingwerf.nl
Gamauf A. & Berg H.-M. (eds.) 2006. Greifvogel & Eulen in Österreich. Naturhistorisches Museum, Wien. ISBN 3-902421-15-0. Ingenaaid, 200 pp. Prijs: 28.60 euro (excl. verzending). Bestellen bij: Naturhistorisches Museum Wien, Verlag, Burgring 7, A-1010 Wien, Österreich; Email: verlag@nhm-wien.ac.at
In deze bundeling van roofvogelonderzoek in Oostenrijk en Hongarije is een ruime mix van informatie te vinden, variërend van winterspreiding en dichtheid van roofvogels tot trektellingen, aanwezigheid van hybride valken (21% van de grote valken in Oostenrijk inmiddels met hybride kenmerken), huidige stand van zaken rond Keizerarend, Dwergarend, Sakervalk, Lammergier, Steenarend, Oehoe, Velduil en Oeraluil, ruimtegebruik door Steenarend en Lammergier (zenders) en roofvogelmonitoring (1990-2003).

Goss-Custard J.D., Triplet P., Sueur F. & West A.D. 2006. Critical thresholds of disturbance by people and raptors in foraging wading birds. Biol. Conservation 127: 88-97.

Mensen en roofvogels vormen een bedreiging voor steltlopers in getijdegebieden, doordat hun verschijning een vluchtreactie oproept (wat tot extra energie-uitgaven leidt in verband met vliegen, een bekorting van de foerageertijd, meer onderlinge competitie vanwege verdrijving naar andere, al door soortgenoten bezette foerageergebieden, en snellere uitputting van voedselbronnen in die gebieden). Het is onbekend hoe vaak steltlopers kunnen worden verstoord alvorens ze van honger doodgaan. In deze studie in Frankrijk, waarbij scholeksters tot 1.73 keer per uur werden verstoord, bleek dat hun overlevingskansen in milde winters met goede voedselomstandigheden pas werd gereduceerd als ze vaker dan 1.0-1.5 keer per uur werden opgejaagd. In strenge winters met een schaars voedselaanbod lag dat omslagpunt al bij 0.2-0.5 keer. (j.d.goss-custard@exeter.ac.uk).

Götmark F. & Post P. 2005. Predation by sparrowhawks decreases with increased breeding density in a songbird, the great tit. Oecologia 142: 177-183.

Door de broeddichtheid van koolmezen te manipuleren (ophangen van nestkasten) gingen de auteurs na of een hogere dichtheid resulteerde in een respons van Sperwers (die uitgevlogen koolmezen eten, al bestaat gemiddeld 80% van de prooien uit andere soorten). Een verhoogde dichtheid koolmezen ging samen met een verminderde predatie door Sperwers. Zou dit de reden zijn waarom veel zangvogels zich graag vestigen bij bestaande clusters soortgenoten (of zelfs clusters van andere soorten)? Dan moeten ze dat voordeel wel afwegen tegen de nadelen ervan: toenemende competitie om voedsel en afnemend jongental per paar. (frank.gotmark@zool.gu.es).

Guthmann E., Ackermann D., Mebs T., Müskens G. & Thissen J. 2006. Bestandsentwicklung und Bruterfolg des Mäusebussards *Buteo buteo* in Nordrhein-Westfalen von 1974-2003. Charadrius 41: 161-177.

In de dertigjarige onderzoeksperiode nam de stand van de Buizerd in Noordrijn-Westfalen toe van 5300-6000 naar 8000-9000 paren (op 16.512 km²). Gemiddeld vlogen 1.83 jongen per succesvol paar uit; per begonnen paar was dat 1.52 jongen

(maar slechts een fractie van alle nestbomen beklommen; er wordt bijna niet geringd). In de loop van de periode nam het aandeel paren met broedsels van 3 of 4 jongen af, mogelijk een dichtheidsafhankelijk effect (al valt seniliteit niet uit te sluiten, bij een verouderende populatie). In totaal werden 15.859 broedparen gecontroleerd, waarvan er 13.185 succesvol waren. In 650 gevallen was de mislukkingsoorzaak bekend; daarvan waren er 569 door mensen veroorzaakt. (guthmann@aol.com).

Hauff P. & Mizera T. 2006. Verbreitung und Dichte des Seeadlers *Haliaeetus albicilla* in Deutschland und Polen: eine aktuelle Atlas-Karte. Vogelwarte 44: 134-136.

Op basis van exacte locaties is een kwantitatieve verspreidingskaart (grosfweg 10x10 km blokken) gemaakt met gegevens uit Duitsland (jaren 2003 en 2004) en Polen (2000, bijgewerkt met nieuwe vestigingen tot en met 2004). De Duitse populatie omvatte in 2004 470 paren, die in Polen 600-670 paren. Sinds enkele jaren telt Duitsland 2 blokken met elk 7 paren, Polen zelfs 2 blokken met resp. 8 en 9 paren. De kortste afstand tussen twee nesten was slechts 290 meter (Oberhaff, beide nesten succesvol). De kaart laat zien dat solitaire paren al tot 150 km ten westen van Hamburg en 90 km ten westen van Hannover zijn doorgedrongen. Het paar in de Oostvaardersplassen zit ongeveer 220 km ten westen van het dichtstbijzijnde Duitse paar, en valt dus ruim buiten deze verspreidingskaart. (Peter.Hauff@t-online.de)

Hegemann A. 2006. Erfolgreiche Felsbrut des Mäusebussards *Buteo buteo* in einem nordwest-deutschen Steinbruch. Vogelwarte 44: 131-133.

In 2005 werd in Noordrijn-Westfalen een succesvol klifnest van Buizerds ontdekt. Zulke nesten zijn ruimschoots bekend uit Groot-Brittannië en de Alpen, maar niet zozeer uit Midden-Europa waar boomnesten de regel zijn (en bij uitzondering grondnesten). Dit geval is extra bijzonder omdat in dezelfde steengroeve ook een Oehoe-paar aanwezig was (zonder broedresultaat, op 500 m van de Buizerd). (arne.hegemann@gmx.de)

Hegemann A. & Knüwer H. 2005. Illegale Greifvogelverfolgung – Ausmaße und Gegenmaßnahmen am Beispiel Nordrhein-Westfalens. Ber. Vogelschutz 42: 87-95.

Net als in Nederland is roofvogelvervolging in Noordrijn-Westfalen een veel voorkomend, en in frequentie toenemend, fenomeen. Hoewel voor deelregio's samenvattende overzichten zijn gepubliceerd, is dat nog niet het geval voor de complete deelstaat. De problemen spitsen zich toe op vergiftiging (ook hier Rode Wouw een prominent slachtoffer), vangst met vallen (toenemend gebruik) en nestverstoring (inclusief afschot). Na een gesprek met de verantwoordelijke deelstaatsminister en jagers- en natuurbeschermingsverenigingen is geprobeerd tot een oplossing te komen. In Duitsland is dat extra moeilijk omdat daar het meenemen van dode roofvogels (als bewijsmateriaal) is voorbehouden aan jachthouders, wat natuurlijk niet bevorderlijk is voor een reële aanvoer van illegaal gedode roofvogels richting politie en onderzoeksinstituten. (In Nederland zitten we met het vergelijkbare probleem dat veel Buitengewone Opsporingambtenaren –BOA's– jachtgerelateerd zijn, en uit dien hoofde evenmin gemotiveerd zijn roofvogelvervolging door te geven aan politie of AID.) Onze Duitse bureaus hebben het poldermodel omarmd en zijn nu met een gezamenlijke verklaring (inclusief de jagersclubs) gekomen waarin wordt benadrukt

dat roofvogelvervolging een strafbaar feit is (die bestraft kan worden met maximaal 5 jaar gevangenisstraf). Tegelijkertijd is de inzet van de politie intensiever geworden, en wordt gestreefd naar een deelstaatovmvattend monitoringprogramma voor vervolging. Door aan deze verklaring ruime aandacht te geven (ook in de media en onder de 60.000 jagers) wordt gepoogd een duidelijk signaal af te geven dat roofvogels erbij horen, en dat vervolging geen bagatel is (zoals helaas in Nederland door het Ministerie van LNV bij voortduring wordt betoogd) (arne.hegemann@gmx.de).

Hölker H. & Wagner T. 2006. Nahrungsökologie der Wiesenweihe *Circus pygargus* in der ackerbaulich intensiv genutzten Feldlandschaft der Hellwegbörde, Nordrhein-Westfalen. Vogelwelt 127: 37-50.

Met behulp van 748 braakballen en 133 prooiresten werd de voedselkeus van Duitse Grauwe Kieken bekeken over 1992-2002. Muizen (vooral veldmuis) waren het belangrijkste, namelijk 99% van de biomassa. In muizenarme jaren (1994, 1997, 1999 en 2002) werd overgeschakeld op vogels (52-72% van de biomassa). De gemiddelde prooi woog 30-40 gram (maximum 100 g). Insecten waren onbelangrijk. Een hoog aandeel muizen in het menu correleerde met grotere legsels en meer uitvliegende jongen per paar. (manfredhoelker@freenet.de).

Kessel J. van & Wouters P. 2006. Onderzoek naar Wespendien in de Kempen 2005. De Blauwe Klauwier 32(2): 3-8.

In een vast omlijnd gebied van 224 km² werden in 2005 11 territoria gevonden (geschat op 12), tegen 9 (12) in 2004 en 8 (13) in 2003. Redelijk stabiel dus. Van twee nesten vloog elk 1 jong uit; van 2 andere nesten waren de jongen al uitgevlogen voordat een nestcontrole had plaatsgevonden. Niet alleen de grote bossen zijn in trek bij Wespendien, ook kleine bosjes nabij beekdalen.

Kleefstra R. & Postma J. 2006. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Fryslân in 2004. Twirre 17: 2-11.

Bruine Kiekendief in 2004 geteld op 281 paren, waarvan 132 op de Friese Waddeneilanden. Binnenlandse broedplaatsen lijken enigszins aan belang in te moeten (De Deelen van 15 paren gemiddeld in jaren negentig naar 3 in 2004; in Oude Venen van 15-20 in jaren negentig naar 7 paren in 2004). Grootste concentratie in Lauwersmeer (22 paren, maar in vroege jaren tachtig hier nog bijna 90). Blauwe Kiekendief telde 39 paren in 2004, Grauwe Kiekendief 6 (Lauwersmeer). (lsb.fryslan@sovon.nl).

Kneis P., Reusse P., Ehring R., Spänig S. & Schmidt D. 2006. Überblick zur Wiederbesiedlung Sachsens durch den Fischadler (*Pandion haliaetus*) nach Ergebnissen des begleitenden Beringungsprogrammes. Mitt. Ver. Sächs. Ornithol. 9: 593-609.

Vanaf 1997 broedt de Visarend weer in Saksen, en wel met behulp van nestplatformen op hoogspanningsmasten. Tot en met 2004 waren er 23 succesvolle plekken in 33 bezette territoria (2004: 22 broedparen en 4 paren met nest zonder te broeden). Slechts 2 paren broedden op boomnesten. Het percentage bos in de 5 km rond de nestplek lag gemiddeld op 20%; het dichtstbijzijnde open water lag op 1.6 km. Cruciaal was de beschikbaarheid van geschikte neststructuren in ongestoorde gebieden van 30 ha. Het huidige gebrek aan oude bomen moet leiden tot een ander lange-termijn bosbouwprogramma. In het kader van dit programma werden zoveel mogelijk jongen

gekleuringd; in 2004 was al 73% van de broedvogels individueel herkenbaar geringd. Op grond van ringmeldingen werd duidelijk dat de kolonisatie van Saksen in gang is gezet door vogels uit Brandenburg en Mecklenburg-Vorpommern. De huidige populatie bedruipt zichzelf. De gemiddelde vestigingsafstanden (ten opzichte van de geboorteplaats) waren in 2003-2004 resp. 66 en 71 km. Van de in Saksen geboren vogels waren het vooral de mannetjes die zich in deze deelstaat vestigden (mediane afstand 27 km). In 1997-2004 vlogen gemiddeld 2.23 jongen per broedpaar uit (n=74). De gemiddelde leeftijd van de broedpopulatie in 2004 was 5.81 kalenderjaren voor mannetjes en 5.15 dito voor vrouwtjes. (pro_natura@web.de).

Lambin X., Bretagnolle V. & Yoccoz N.G . 2006. Vole population cycles in northern and southern Europe: is there a need for different explanations for a single pattern? J. Anim. Ecol. 75: 340-349.

De Fennoscandinavische onderzoekers hebben veel onderzoek gedaan naar muizencycli. Zij denken dat de lengte en amplitude van de pieken en dalen, en de verschillen daarin tussen noord en zuid, te maken hebben met de relatieve invloed die specialistische en generalistische predatoren uitoefenen op muizen, wat op zijn beurt weer wordt beïnvloed door het sneeuwdek. Sneeuw kan muizen en hun specialistische roofvijand (wezel) isoleren van de stabiliserende invloed die niet-specialistische roofvijanden op de cyclus uitoefenen. Deze theorie kan niet opgaan in gebieden waar geen sneeuw voorkomt (of althans zeer weinig), en waar niettemin een regelmatige (3-jaars) cyclus bestaat met grote verschillen tussen pieken en dalen (West-, Midden- en Zuid-Europa). Deze studie aan veldmuizen in ZW-Frankrijk laat zien dat 5 van de 6 patronen die zo karakteristiek zijn aan de Fennoscandinavische cyclus óók in Frankrijk zijn te vinden: het bestaan van een cyclus, lange-termijn veranderingen in de relatieve talrijkheid en het type van de dynamiek, geografische synchronisatie van de cyclus over grote gebieden, interspecifieke synchronisatie (bosmuis en 2 spitsmuissoorten fluctueerden synchroon aan veldmuizen), en veldmuizen zijn groot tijdens de groei- en piekfase van de cyclus, en klein tijdens de afnemende en dalfase van de cyclus. De overeenkomsten tussen de Franse en Fennoscandinavische cycli zijn frappant, en passen niet in het sneeuwdekverhaal en de noord-zuid-gradiënt van Fennoscandiavië. Dit pleit ervoor om na te denken over een meer algemeen geldende theorie voor muizencycli (x.lambin@abdn.ac.uk).

Limiñana R., Surroca M., Miralles S., Urios V. & Jiménez J. 2006. Population trend and breeding biology of Montagu's Harrier *Circus pygargus* in a natural vegetation site in northeast Spain. Bird Study 53: 126-131.

Reproductie van een populatie Grauwe Kiekendieven broedend in natuurlijke vegetaties was beter dan die in cultuurland (Castellon). Deze populatie groeide van 3 paar in 1981 naar 98 in 2003. In 1989-2003 vlogen gemiddeld 2.74 jongen per paar uit; het percentage succesvolle nesten lag op 84%. (ruben.lm@ua.es).

Miller D.A., Grand J.B., Fondell T.F. & Anthony M. 2006. Predator functional response and prey survival: direct and indirect interactions affecting a marked prey population. J. Anim. Ecol. 75: 101-110.

De talrijkheid van Witkoparenden, het aantal nesten van Canadese ganzen en de beschikbaarheid van alternatieve prooien (naast ganzen) bepaalden in hoge mate de

predatie van ganzennesten door arenden. Als er alternatieve prooi voorhanden was, veranderden de arenden makkelijk van prooi-soort. De seizoensvariatie in predatie op ganzennesten werd sterk bepaald door de veranderende beschikbaarheid van alternatieve prooi. (millerda@iastate.edu).

Mougeot F. & Bretagnolle V. 2006. Breeding biology of the Red Kite *Milvus milvus* in Corsica. *Ibis* 148: 436-448.

De Rode Wouw bereikt op Corsica een gemiddelde dichtheid van 1.17-1.78 paren per vierkante km, met tussennestafstanden van 50-2000 m (gemiddeld 444 m). Ruim 90% van de territoriale paren ging tot eileg over; eileg vond plaats tussen februari en mei (gemiddeld 27 maart). De legselgrootte was gemiddeld 2.44 (spreiding 1-5, n=96), uitkomstsucces was 66.9% en uitvliegsucces 78.6%. Gemiddeld werd 1.33 per broedpoging en 1.65 per succesvol paar grootgebracht. Gemiddeld was 51% van de paren succesvol. De groei van de jongen wordt beschreven met vleugellengte, gewicht, tarsus en snavel. Deze populatie doet het goed, in tegenstelling tot vele andere. Dat kwam vooral door afwezigheid van vervolging en het talrijke voorkomen (en toename) van het konijn. (frm@ceh.ac.uk).

Nielsen J.T. & Møller A.P. 2006. Effects of food abundance, density and climate change on reproduction in the sparrowhawk *Accipiter nisus*. *Oecologia* DOI 10.1007/20042-006-0451-y.

Vijf van de acht belangrijke prooi-soorten van Deense Sperwers vertoonden over 1970-2005 een vervroeging van de start van de eileg (met 18-20 dagen), vooral na 1990 (boerenzwaluw, merel, koolmees, huismus, ringmus). Deze was gekoppeld aan warmer wordende voorjaren. Het aandeel dat deze soorten in het sperwermenu uitmaakten veranderde niet over de onderzoeksperiode. De gemiddelde datum van Sperwers was 2 mei, zonder dat een vervroeging ervan optrad in 1970-2005. De gemiddelde legselgrootte was 4.73, de gemiddelde broedselgrootte 2.60 (van succesvolle paren 3.91). Gemiddelde per jaar slaagde 31.2% van de vrouwtjes er niet in jongen groot te brengen. Gemiddeld was 82.7% van de vrouwtjes adult, maar dit aandeel daalde in de loop van de studie. De Deense deelpopulatie vertoonde een U-vormig populatieverloop in 1977-97 (maximum aan eind studie); de grootte van de havikpopulatie had hierop geen invloed. Het aandeel paren dat broedde in eerder bezette territoria steeg tot en met 1986, om vervolgens sterk af te nemen en in 1997 een minimum te bereiken. De reproductie van Sperwers had sterk te maken met de oogst van beukennotjes in het voorafgaande seizoen, vooral ten aanzien van de broedselgrootte en broedsucces. Een warmer voorjaar (februari-april) resulteerde in een vroegere start van de eileg, maar de stijging van de temperatuur met 2.65 graden Celsius in 1977-97 bracht slechts een vervroeging van de gemiddelde start van de eileg van 1.7 dagen met zich mee (vergelijk dat met de 18-20 dagen van de hoofdprooi!). Een vroege start leverde gemiddeld een groter broedsel op, dus de Sperwers zouden sterker van het warmer wordende voorjaar geprofiteerd kunnen hebben als ze hun legdatum hadden aangepast (lees: vervroegd). Zoals met veel van deze zaken zijn tal van andere variabelen van invloed op de reproductie. Zo werd 95% van de variantie in de legselgrootte verklaard met het aandeel mislukte vrouwtjes, populatiegrootte (kleiner bij toenemende populatie-omvang), aandeel adulte vrouwtjes en grootte van de havikpopulatie (kleiner bij meer Haviken).

De variatie in legselgrootte was groter naarmate de sperweropulatie groter was en de voorjaarstemperatuur warmer. De significante interactie tussen populatiegrootte en temperatuur suggereert dat legselgrootte gevoeliger voor temperatuur was naarmate de populatie groter was. Broedselgrootte werd vooral verklaard met het aandeel mislukte vrouwtjes (nogal logisch) en de grootte van de havikpopulatie. Modelmatig werd gekeken hoe de populatie zich zou ontwikkelen onder invloed van de grootte van de bestaande populatie, mastjaar van beuk in voorafgaande seizoenen en klimaat. De toekomstige grootte van de populatie (het volgende jaar) werd vooral bepaald door de grootte van de huidige populatie, gevolgd door het aandeel mislukte vrouwtjes (negatief effect op populatie volgend jaar) en - in mindere mate - door de grootte van de populatie na het broedseizoen in het huidige jaar. De discrepantie tussen de timing van Sperwers ten opzichte van die van hun prooien werd groter tijdens de onderzoeksperiode. Sperwerjonkies hebben hun grootste energetische behoefte als ze ruim twee weken oud zijn. In 1977 lag de gemiddelde uitvliegdatum van prooivogels rond een sperwerleeftijd van 14 dagen (dus behoorlijk goed getimed van de Sperwers), in 1997 was dat bij een sperwerleeftijd van 6 dagen (als jonge Sperwers nog maar weinig voedsel nodig hebben). Let wel: in deze studie is alleen naar timing van eerste broedsels van prooivogels gekeken; veel zangvogelsoorten produceren meerdere broedsels per seizoen, en produceren vervolg- of nalegels bij verlies van eerste broedsels. De effecten van de gemiddelde vervroeging van de uitvliegdatum van prooivogels kan dus wat minder sterk zijn dan hier gesuggereerd. Al met al lijkt de grootte van de sperweropulatie vooral te worden bepaald door de grootte van de populatie in het voorafgaande seizoen (dichtheidsafhankelijke rekrutering), en heeft de klimaatsverandering daarop weinig invloed. (amoller@snv.jussieu.fr).

Panuccio M., Agostini N., Wilson S., Lucia G., Ashton-Booth J., Chiantie G., Mellone U. & Todisco S. 2006. Does the Honey-buzzard feed during migration? *British Birds* 99: 365-367.

In najaar 2005 passeerden in Calabrië 3458 Wespendienven op trek (24 augustus-12 september): daarvan hadden er zeker 15 een volle krop (hiervan 11 adult). Negen van de 15 werden op 26 augustus gezien. (medraptors@raptormigration.org).

Panuccio M. & Agostini N. 2006. Comments on the roosting behaviour of Marsh Harriers during migration. *British Birds* 99: 367-368.

Zie ook Sammut 2005 in *De Takkeling* 13: 246. In het centrale Mediterrane gebied is slapen in bomen door Bruine Kieken op trek een tamelijk normaal fenomeen. Dat geldt ook voor gebieden waar voldoende habitat is om op de grond te slapen. Tal van voorbeelden genoemd. Grote variatie in boomsoorten, zowel loof- als naalddhout. Ook in centraal Italië, in het Circeo National Park, werd boomspitten geconstateerd in de winters van 1999/2000-2004/05 (maximaal 9, met daarnaast nog 3 Blauwe Kieken). (medraptors@raptormigration.org).

Redpath S.M., Leckie F.M., Arroyo B.A., Amar A. & Thirgood S.J. 2006. Compensating for the costs of polygyny in hen harriers *Circus cyaneus*. *Behav. Ecol. Sociobiol.* 60: 386-391.

Sommige mannetjes Blauwe Kiekendief houden er meerdere vrouwtjes op na. Hoe die vrouwtjes (en later: jongen) te onderhouden: een gevangen prooi kan maar naar één

vrouwtje worden gebracht. Hij moet dus keuzes maken welk vrouwtje hoeveel krijgt. Aan de andere kant staan de vrouwtjes, die – indien ze onvoldoende door hun partner van voedsel worden voorzien – voor de keuze staan zelf op jacht te gaan (en het nest onbeheerd achter te laten, wat slecht is in verband met beroerd weer en predatoren), of niet (met een grotere kans op verhongering voor de jongen). In deze studie werden de opties van mannen en vrouwen nader bekeken in Schotland. Mannetjes bleken minder voedsel aan te slepen voor hun bijvrouwtjes, wat ze compenseerden door grotere prooien te brengen. Zodoende was de biomassa aan prooi voor deze nesten gelijk aan die van de alfa-vrouwtjes. De bijvrouwtjes op hun beurt gingen niet vaker op jacht dan alfa-vrouwtjes, maar ook zij sleepten zwaardere prooien aan. Per saldo werd geen verschil gevonden in broedsucces van alfa- en bijvrouwtjes. Of dat in Nederland ook zo is, weet ik niet (de meldingen van de Waddeneilanden wijzen juist op forse uitval bij nesten van bijvrouwtjes; Peter de Boer, Lieuwe Dijkse, Johan Krol). De uitslag in Schotland is mogelijk veroorzaakt door zeer omvangrijke predatorenbestrijding en de beschikbaarheid van een fors aanbod van grote prooien. (s.redpath@ceh.ac.uk).

Resetaritz A. 2006. Ökologie überwinternder Rotmilane *Milvus milvus* (Linné, 1758) im Nordharzvorland. Jahresbericht zum Monitoring Greifvögel und Eulen Europas. 4. Sonderband. Halle/Saale. 123 pp. Te bestellen bij: Förderverein für Ökologie und Monitoring von Greifvögel- und Eulenarten e.V., Schülershof 12, D-06108 Halle/Saale. Prijs: 12 euro.

In het bekende Hakel, een bos in Sachsen-Anhalt, en omgeving werden in 1999-2002 overwinterende Rode Wouwen onderzocht. De vogels waren individueel herkenbaar aan de hand van vleugelmerken (470 in 1998-2002); 4 wouwen werden van een zendertje voorzien. Dit leverde uitgebreide informatie op over actie-radius en dagritme. Jonge wouwen bleven 's winters deels in de buurt van hun geboorteplaats, andere trokken daarentegen weg in zuidwestelijke richting tot in Spanje. Terugmeldingen van geringde vogels ondersteunen dat beeld. Vooral adulte wouwen lijken redelijk trouw te zijn aan de slaappleaatsen die ze gebruiken, zowel in Midden-Europa als in Frankrijk en Spanje. Over 1963-2003 lijkt het aandeel geschoten wouwen af te nemen (maar steeg het aandeel wouwen dat als 'dood door onbekende oorzaak' werd opgegeven). De bosbroedende wouwen vertoonden weinig binding met de broedplaats en gebruikten 4-6 verschillende slaappleaatsen in de 1-2 maanden na de broedtijd. Plattelandswouwen sliepen vlak bij de nestplaats. Dit verschil was ook zichtbaar in de grootte van het activiteitsgebied: 11.7-21.9 km² voor boswouwen in de broedtijd, tegen 18.6-28.1 km² na de broedtijd. Plattelandswouwen bestreken in de broedtijd 2.0-11.1 km², na de broedtijd verkleinde dat naar 0.4-5.2 km². De nabijheid van een vuilstort resulteerde in zeer kleine activiteitsgebieden (0.4-0.8 km²). Het hoofdvoedsel bestond uit veldmuizen (80%); regenwormen werden veel aangetroffen in de braakballen.

Rutz C. & Bijlsma R.G. 2006. Food limitation in a generalist predator. Proc. R. Soc. B 273: 2069-2076.

Voedselschaarste zal begrijpelijkerwijs meer invloed hebben op voedselspecialisten dan op soorten die een brede voedselkeus hebben (zoals bij veel soorten is aangetoond). Die laatste kunnen immers op alternatieve prooien overstappen bij schaarste van één prooi-soort. In deze langlopende studie op Planken Wambuis (Veluwe, 1975-2000)

kreeg de Havik, een standvogel met een brede prooikeus, te maken met een simultane crash van zijn hoofdprooiën in de loop van de jaren tachtig en later, waaronder duiven, lijsters, kraaiachtigen, spreeuw en konijn (door VHS). De crash in biomassa (gemeten aan het begin van elk vijfde broedseizoen) beliep ongeveer 80%, en was met name groot onder prooi-soorten in de gewichtsklasse van 51-500 gram (het segment waarin Haviken bij voorkeur jagen). Doordat de Veluwe Haviken geen enkel reëel alternatief hadden, kon het effect van deze zeldzame gebeurtenis goed worden gevolgd (te meer omdat er verder geen grote veranderingen in het terrein optraden). De crash resulteerde in een halvering van de broedpopulatie, een significante toename van het aantal mislukte broedgevallen (deels vanwege een toename van het aantal paren dat geen eieren produceerde, iets wat vroeger bijna nooit voorkwam), en een sterke daling van de jongenproductie (het gemiddelde jongental van succesvolle paren bleef gelijk, en de dalende jongenaanwas was dus voornamelijk een gevolg van de toename van het aantal paren dat geen eieren produceerde of vroegtijdig mislukte). De overleving van territoriale vrouwtjes (vastgesteld met behulp individuele herkenning via geruide veren) liet over de onderzoeksperiode geen verandering zien. Daarentegen bleek dat niet-broeders nagenoeg uit het veld verdwenen (floaters, hier vastgesteld met behulp van ruipennen die niet toebehoorden aan broedvogels). Tijdens de beginperiode in de vroege jaren zeventig, toen de populatie nog groeide (herstel na het verbod op persistente landbouwbestrijdingsmiddelen), telde de populatie nog veel floaters. Het verdwijnen van floaters werd ook indirect aangetoond, en wel door het aantal gevonden plukresten om te rekenen naar het aantal aanwezige Haviken (paren $\times 2$, gecorrigeerd voor zoekinspanning); hierin zat een sterkere daling dan kon worden verklaard aan de hand van het dalende aantal paren. Opmerkelijk was verder dat verdwenen territoriumhouders (lees: gestorven) in de loop van de jaren tachtig en negentig niet meer werden vervangen, en dat er vaker solitaire territoriumhouders werden geconstateerd. De afname van floaters was sterker dan normale sterftcijfers aangaven (die laatste berekend op grond van de Ecologische Atlas), al weten we niet of de afname werd veroorzaakt door hogere sterfte, emigratie of verminderde immigratie. Allemaal aanwijzingen dat het slecht ging met de lokale Haviken, en dat er geen "losse" individuen meer voorhanden waren om verliezen te compenseren, met leegloop als gevolg. De dalende stand (gecorrigeerd voor tussenpaarafstand en data van nestcontroles) resulteerde tevens in minder vocale activiteiten van de territoriumhouders. De Haviken vertoonden een functionele respons op de relatieve talrijkheid van postduif en konijn, maar niet op die van houtduif. Met toenemende voedselschaarste nam de dominantie van belangrijke prooiën in het menu af (hier aangetoond met een - voor de biologie - nieuwe analysetechniek, de ABC-curve, waarmee soorten in het menu worden ingedeeld naar talrijkheid op basis van aantal en biomassa). Het aandeel lichtgewichtprooiën nam toe in de loop van het onderzoek, zo ook de prooi-diversiteit (de biomassa- en talrijkeidscurves strekken zich en vallen uiteindelijk samen). Tenslotte werd duidelijk dat de toenemende voedselschaarste gepaard ging met een toenemende predatie onder roofvogels en uilen, van 0.4% (in aantal) in 1974-77 naar 5.3% in 1998-2002 (in het Engels heet dat: intraguild predation).

Deze studie demonstreert de effecten van voedselschaarste op een generalist. Het vertelt ook iets over beslissingen die vogels nemen tijdens de vestigingsfase, over het voorkomen van floaters en over het effect dat voedselschaarste - via Haviken - heeft op andere roofvogelsoorten in hetzelfde leefgebied. Methodologisch vertelt het ons dat tellen van paren (via territoriumkartering) in de verste verte niet volstaat om inzicht te krijgen in de werking van een ecosysteem (en weinig over het aantalsverloop omdat geen onderscheid wordt gemaakt tussen territoriale niet-broeders, mislukte broeders en succesvolle broeders). Gegevens over broedsucces (via echte metingen op nesten, inclusief legbegin, legselgrootte, eigrootte, uitkomstsucces, conditie van jongen), voedsel, gedrag en prooiaanbod zijn cruciaal en dienen gelijktijdig te worden verzameld. Allemaal zaken die met wat extra inspanning en standaardisatie binnen de mogelijkheid van iedere veldwaarnemer liggen. (christian.rutz@zoo.ox.ac.uk, een pdf is via mij te krijgen).

Ryslavy T. 2005. Prädation bei Brutten der Wiesenweihe *Circus pygargus* in Brandenburg. Vogelwelt 126: 381-384.

De 106 broedpogingen in 1997-2005 van Grauwe Kieken in Brandenburg leverden zonder nestbescherming 0.69 jongen/nest op; met maatregelen tegen landbouwwerkzaamheden en predatie liep dat op naar 2.67 jong. De gemiddelde jongenproductie van 1.51 vliegvlug jong per paar is onvoldoende om de populatie op peil te houden. Predatie werd vastgesteld door vos (4x), wild zwijn (6x), havik (4x, na het uitvliegen), bonte kraai (1x), en onbekend (9x). Predatie kwam even vaak voor in wintergranen als in gras- en zeggenvelden. Nesten uitrasteren hielp goed om predatie te voorkomen. (torsten.ryslavy@lua.brandenburg.de).

Sarasola J.H. & Jovani R. 2006. Risk of feather damage explains fault bar occurrence in a migrant hawk, the Swainson's hawk *Buteo swainsoni*. J. Avian Biol. 37: 29-35.

Hongermaliën (fault bars) ontstaan als gevolg van stress. Het zijn beschadigingen in de veren waar gemakkelijk breuk kan optreden. Een algemeen aanvaard, maar niet getest, idee is dat deze veerbeschadigingen vooral ontstaan op veren waar ze weinig schade aan het vliegvermogen kunnen aanrichten. In deze studie werden geuride veren van Swainson's Buizerds gebruikt om dat te toetsen; deze buizerd is een langeafstandstrekker die in Argentinië overwintert. Hongermaliën werden gecategoriseerd als sterk, matig of zwak ontwikkeld, en voor iedere veer werd gekeken of er ook (delen van) vlaggen waren verdwenen als gevolg van het voorkomen van hongermaliën. Soweiso waren sterke hongermaliën schaars, en matige en zwakke hongermaliën werden vaker in de staart dan in de vleugelveren aangetroffen. Beschadigingen traden eerder op in pennen met sterke hongermaliën, en in dat geval veelvuldiger in vleugel- dan in staartveren. Het voorkomen en de sterkte van hongermaliën waren negatief gecorreleerd met de kans op veerbreuk in de betreffende veergroep. Het lijkt erop dat vogels inderdaad hongermaliën kunnen "sturen" naar veergroepen waar ze de minste schade aanrichten, en dat ze proberen sterke hongermaliën te voorkomen. (sarasola@ebd.csic.es).

Sergio F., Blas J., Forero M. Fernández N., Donázar J.A. & Hiraldo F. 2005. Preservation of wide-ranging top predators by site-protection: Black and red

kites in Doñana National Park. Biol. Conservation 125: 11-21.

Beide vrouwensoorten komen in een forse dichtheid voor en hebben goede reproductiecijfers. De belangrijkste sterfteoorzaak was vergiftiging, wat gelijk aangeeft hoe kwetsbaar ook grote, goed beschermde parken zijn als daarbuiten kwalijke zaken plaatsvinden. Voorlichting aan omwonende boeren zou hoge prioriteit moeten hebben. Bovendien blijken soortspecifieke beschermingsmaatregelen contraproductief op andere soorten uit te werken, wat zeker in de complexe roofvogelwereld van Zuid-Spanje al op voorhand kan worden voorzien (zonder echter te weten wat er precies anders gaat lopen) (fsergio@csd.csic.es).

Sergio F., Scandolara C., Marchesi L., Pedrini P., Penteriani V. 2006. Effect of agro-forestry and landscape changes on common buzzard (*Buteo buteo*) in the Alps: implications for conservation. Animal Conservation 8: 17-25.

Productiviteit van Buizerds in de Alpen hing samen met droge gebieden (rijker aan prooi). De dichtheid was negatief gecorreleerd met talrijkheid van oehoe, en positief met beschikbaarheid van bos, predator-arme gebieden en plekken met veel nestelgelegenheid. Menselijke vervolging speelde een stevige rol. (fsergio@csd.csic.es).

Sergio F., Newton I., Marchesi L. & Pedrini P. 2006. Ecologically justified charisma: preservation of top predators delivers biodiversity conservation. J. Appl. Ecol. doi: 10.1111/j.1365-2664.01218.x

Toppredatoren, waaronder roofvogels, worden vaak gebruikt als vlaggenschip bij de bescherming van gebieden; je haalt nu eenmaal makkelijker geld binnen met een Zearend dan met een springstaart. Uit deze studie blijkt dat dat ook in termen van biodiversiteit niet zo'n gek idee is. Gebieden met toppredatoren hadden altijd een hogere biodiversiteit (hier gemeten aan vogels, vlinders en bomen) dan willekeurig gekozen gebieden (met vergelijkbaar habitat), gebieden met een willekeurig gekozen vertegenwoordiger uit een lager trofisch niveau en gebieden met soorten op een lager trofisch niveau en met een gespecialiseerde leefwijze. Bovendien bleken gebieden met toppredatoren hogere dichtheden te herbergen van de onderzochte vogel- en vlindersoorten dan de controlegebieden. Wat je intuïtief al aanvoelt, namelijk een gebied dat toppredatoren kan herbergen moet wel een gaver ecosysteem hebben, wordt met deze studie wat aannemelijker gemaakt (al zou je graag willen zien dat andere planten en insecten erbij werden betrokken, en mag dit geen aanleiding zijn alléén op toppredatoren in te zetten). (fsergio@ebd.csic.es)

Sliwinski E. 2006. Wel en wee van de Wespendif in De Maashorst/Herperduin in 2005. Schrijverik 22(1): 3-6.

Plek-voor-plek beschrijving van een aantal territoria van Wespendifen in Noord-Brabant. Stand in dit gebied stabiel (2002-05) met zes territoria. Bij 1 paar werd verondersteld dat het mannetje eerder vertrok dan het vrouwtje, op c. 18 augustus (bij 2 uitgevlogen jongen).

Smit H. Roobeek C.F. & DammT. 2005. De broedvogels van Alkmaar in 2001-2004. Bijzondere uitgave De Kleine Alk, Vogelwerkgroep Alkmaar e.o.

In 1984 0 paren, in 1994 2 paren en in 2004 7 paren van de Sperwer in Alkmaar. Broeden voornamelijk in parken en grote groensingels, nog niet in tuinen (zoals in Amsterdam). Torenvalk terug naar 1 paar in 2004 (stadsrand), Boomvalk naar 0 paren

(in 1994 nog 1).

Smithers B.L., Boal C.W. & Andersen D.E. 2005. Northern Goshawk diet in Minnesota: an analysis using video recording systems. J. Raptor Res. 39: 264-273.

Bij 13 haviksnesten in 2000-2002 werden video-opnames gemaakt met een totale duur van 4871 uur; dat leverde de aanbreng van 652 prooien op. Gemiddeld werden per dag 2.12 prooien naar het nest gebracht; het gemiddelde gewicht van een aangevoerde prooi bedroeg 275 g (per dag dus 551 g). Aanvoerfrequentie en biomassa namen toe met vorderende leeftijd van het broedsel. (brett_smithers@blm.gov).

Souttou K., Boukhemza M., Baziz B., Doumandji S., Denys C. & Aouissi K. 2005. Régime alimentaire du Faucon lanier *Falco biarmicus* en Algérie. Alauda 73: 357-370.

Lannervalken in een Sahara-omgeving in Algerije vreten voornamelijk kleine gerbilsoorten, daarnaast veel insecten, spinnen en in mindere mate vogels, Crocidura-spitsmuizen en amfibieën.

Stanevicius V. & Balevicius A. 2005. Factors influencing nest material selection in Marsh Harrier (*Circus aeruginosus*). Acta Zoologica Lituanica 15: 21-29.

Nestmetingen bij Bruine Kiekendieven in Litouwen, vooral ten aanzien van gebruikte materiaal, omvang van nest en hoogte boven water (gemiddeld 34-40 cm in verschillende gebieden, met uitersten van 2-93 cm). De nestomvang beliep gemiddeld 55-60 cm (spreiding 40-75 cm). Als nestmateriaal dienden vooral helofyten (riet en kattestaart), met daarnaast een fors aandeel planten uit het agrarisch gebied (distels, brandnetels en klitten) en houtig materiaal (takken van els en berk, wat minder wilg). Ongeacht de lokale abundantie van riet en kattenstaart werd riet duidelijk geprefereerd tijdens de nestbouw. Maar ook distels en brandnetels werden verhoudingsgewijs veel aangevoerd (vooral indien talrijk aanwezig in de buurt van het nest), vermoedelijk omdat deze soorten makkelijker te verzamelen zijn dan riet (riet is lastig af te breken). Er wordt gesuggereerd dat het type nestmateriaal mede afhangt van de transportkosten, maar dat wordt niet gekwantificeerd (vitass@ekoi.lt).

Steendam O. 2005. Prooi-onderzoek Havik in het Wormer- en Jisperveld en De Reef. De Kieft 2005(4): 28-29.

Zomerprooien in 2001-04, van Haviken broedend in een laagveenweidegebied (1-3 paren/jaar). Veel eenden, spreeuw, kokmeeuw (n=300 prooien).

Stubbe M. & Stubbe A. (eds) 2006. Populationsökologie von Greifvogel- und Eulenarten. Band 5. Wissenschaftliche Beiträge, Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg. 624 pp. ISBN 10: 3-86010-838-7. Euro 30.-.

Dit alweer vijfde deel in de roofvogel- en uilenreeks van de Martin-Luther-Universiteit (eerdere banden verschenen in 1987, 1991, 1996 en 2000) is onmisbaar voor wie op de hoogte wil blijven van de activiteiten van Duitse roofvogelaars, wetenschappers zowel als amateurs. Voor een deel zijn de verhalen al eerder gepubliceerd in het wetenschappelijke circuit, maar nieuwe bijdragen zijn verreweg in de meerderheid. Het zijn voornamelijk studies van één soort, en wel van Schreeuwarend (1 studie, in Letland), Zearend (analyse van ring- en kleurringprogramma, met grote relevantie voor Nederland omdat hier is verzuimd het jong van de Oostvaardersplassen te

kleurringen), Visarend (idem, waarbij de dispersie vanuit Oost-Duitsland tot in Groot-Brittannië is te volgen, inclusief Nederland), Rode Wouw (5, onder meer rui, maar ook overwintering in Spanje), Zwarte Wouw (1, activiteitsgebieden en habitatgebruik in Noord-Duitsland), Grauwe Kiekendief (1, jacht en habitatgebruik in Wit-Rusland), Buizerd (3, waaronder grondnesten in Sleeswijk-Holstein en trendanalyse voor gebied in Mecklenburg/Vorpommern in verband met intensivering van grondgebruik), Boomvalk (1, verandering in habitatgebruik in een 6500 km² groot gebied in Midden-Duitsland waar inmiddels al 36 van de 72 broedgevallen op hoogspanningsmasten zaten), Torenavalk (1, ringanalyse van Berlijnse vogels), Saker (1, Centraal-Mongolië), Slechtvalk (5, met evaluatie en voorlopige analyse van 20 jaar kleurringonderzoek, pogingen tot het creëren van een boombroedende populatie, trend in Hessen, overzicht van grondbroeders in Noord-Duitsland, en voorkomen op Sri Lanka), Oehoe (1, toename van aandeel boombroeders in Sleeswijk-Holstein), Kerkuil (3, met onder meer trendanalyse van Nederlandse Kerkuilen door Johan de Jong), Steenuil (2), Ruijpootuil (2) en Ransuil (1). Daarnaast zijn er meer algemene verhalen over het monitoringprogramma in Duitsland (loopt vanaf 1988, en behelst aantalsontwikkeling in vaste plots met gestandaardiseerde methoden, en reproductiecijfers; omvat gegevens van – afhankelijk van de soort – 17-203 plots en 767-33.980 paren). Ook bescherming en ziekte, parasieten en sterfte-oorzaken krijgen de nodige aandacht (11 stukken), waaronder een evaluatie van de nestbescherming van zeldzame en bedreigde soorten in de verschillende deelstaten. Een overzicht van de tot nu toe met satellietzenders uitgeruste roofvogels laat zien dat al 14 soorten met 1-31 individuen zijn gezenderd door Meyburg c.s. (in totaal 116 individuen, waaronder 31 Schreeuwarenden, 16 Steppenarenden, 14 Keizerarenden, 13 Bastaardarenden, 11 Visarenden, 8 Rode en 6 Zwarte Wouwen. Met deze techniek worden treksystemen ontrafeld die met ringen nooit gevonden zouden kunnen worden. Tot slot worden herzieningen en aanvullingen gepubliceerd op de Duitstalige roofvogel- en uilenliteratuur over 1945-95 (eerste overzicht in 1997 gepubliceerd, met 6940 citaties). Een deel hiervan (1996-2002) is via het internet te raadplegen, en de bedoeling is om de rest op dezelfde wijze toegankelijk te maken: www.greifvogelmonitoring.de.

Telgroep Breskens 2006. verTelpost Breskens 1980-2005. Telgroep Breskens publicatie 6, Vlissingen (+ dvd). Te bestellen door 10 euro over te maken op giro 76442 t.n.v. P.L. Meininger te Vlissingen, o.v.v. Breskens 2005.

In dit boekje wordt een overzicht gegeven van de voorjaarstellingen van vogeltrek bij Breskens. Het eerste deel bevat per voorjaar het aantal getelde uren en vogels, de dagen waarop het maximum werd gezien, en fenologie (eerste waarneming). Dit beperkte overzicht is binnen het telcircuit het eerste dat aandacht heeft aan meer dan aantallen alleen, en bijvoorbeeld via identificatie van leeftijden en geslachten laat zien dat er ook biologische informatie geput kan worden uit tellingen. Enkele soorten worden nader onder de loep genomen, waaronder Blauwe Kiekendief (543 waarnemingen in 1981-2005, mediane doortrekdatum van mannetjes 27 april, dito van vrouwtjes 11 mei) en Grauwe Kiekendief (204 waarnemingen, gemiddeld eersedatum 23 april, mediane datum van volwassen mannetjes 25 april, van dito vrouwtjes 8 mei). Het tweede gedeelte bevat impressies van vaste tellers.

Thiollay J.-M. 2006. The decline of raptors in West Africa: long-term assessment and the role of protected areas. Ibis 148: 240-254.

Tellingen van roofvogels langs wegen (8353 km) in Burkina Faso, Mali en Niger en 1969-73 en 2003-04, daarbij onderscheid makend tussen drie geografische zones en beschermde en onbeschermde gebieden. Vrijwel alle soorten namen af, vele zelfs dramatisch. Onder de Palearctische wintergasten was dat het geval bij Torenvalk, Grauwe Kiekendief, Steppenkiekendief en Slangenarend. Geen afname werd gevonden bij Bruine Kiekendief en Dwergarend. Afnames buiten beschermde gebieden (die slechts 2% van de Sudan-zone uitmaken, en nagenoeg afwezig in de Sahel-zone) waren veel sterker dan daarbinnen. De afnames worden veroorzaakt door overbevolking (en daarmee gepaard gaande problemen als houtkap, verwoestijning, overbegrazing), pesticidengebruik, sprinkhaanbestrijding, excessieve jacht en afname van voedselaanbod (vooral karkassen) (jm.thiollay@wanadoo.fr).

Thompson G.M., Nye P.E., Schmidt G.A. & Garcelon D.K. 2005. Foraging ecology of Bald Eagles in a freshwater tidal system. J. Wildlife Manage. 69: 609-617.

Witkoparenden in de Hudson Baai vreten voornamelijk vis (91% van alle prooien), die ze bij voorkeur vingen net voor laag water in vegetatie-arme getijdegebieden met weinig menselijke activiteiten (ze meden plekken met veel mensen). Begroeiing van getijdegebieden met invasieve plantensoorten, een fenomeen dat in toenemende mate zichtbaar wordt, kan de arenden in de problemen brengen.

Thorup K., Alerstam T., Hake M. & Kjellén N. 2006. Traveling or stopping of migrating birds in relation to wind: an illustration for the osprey. Behav. Ecol. 17: 497-502.

Vijf Zweedse Visarenden hielden tijdens de trek geen rekening met wind zolang deze zwak tot matig was. Ook van neerslag leken ze zich weinig aan te trekken (maar hiervoor waren weinig betrouwbare gegevens voorhanden). Hoewel de Zweedse onderzoekers vinden dat Visarenden veel gebruik van thermiek tijdens de trek, zal elke trekteller beamen dat Visarenden op trek vaak bij redelijk slecht weer worden gezien, vliegend in plaats van schroevend. In zoverre passen de gesatellietzenderde vogels uit Zweden goed in het beeld van de trektellers. (kthrorup@snm.ku.dk).

Treïnys R. 2005. The Greater Spotted Eagle (*Aquila clanga*): previous, current status and hybridisation in Lithuania. Acta Zoologica Lituanica 15: 31-38.

Tijdens veldwerk in 2000-04 in Litouwen werden 261 Schreeuw/Bastaardarenden op 161 broedplaatsen nader bekeken (15% van de totale schreeuwardpopulatie). Hiervan werd 2.7% gedetermineerd als Bastaardarend: 1 territorium was bezet door twee Bastaardarenden, 2 territoria door een solitaire Bastaardarend, en 3 territoria door een gemengd paar Bastaard-Schreeuward. Eén zo'n mengpaar bracht in 2004 1 jong groot. Drie procent van de vogels was lastig op naam te brengen, mogelijk hybrides. Naar schatting telt Litouwen 15 territoria waarin minstens één van de ouders uit een Bastaardarend bestaat, daarvan 7 met pure paren Bastaardarend (rimga.t@glis.lt).

Turner J. 2005. Tree-nesting Peregrines in Shropshire. BTO News 260: 23.

In 2002 broedde een Slechtvalk in een verwaarloosd kraaiennest in een solitaire eik temidden van boerenland in Engeland. Om te voorkomen dat het nest bij een nieuwe broedpoging uit de boom zou vallen, werd een mand met geschikt nestmateriaal

aangebracht. Die werd genegeerd, en in plaats daarvan kozen de valken in 2003 een oud kraaiennest dat prompt in elkaar stortte (3 eieren verloren). Mogelijk deden de valken in de buurt een nieuwe poging omdat later in het jaar juveniele valken werden gesignaleerd. In 2004 werden geen valken gezien, en de inhoud van het kunstnest werd niet vernieuwd door de waarnemers ondanks de verdwijning van nestmateriaal in 2003. In 2005 zaten de valken echter op het kunstnest, en vlogen 3 van de 4 jongen uit. Helaas was er veel belangstelling voor het nest van vogelaarskant; in 2006 zal met camerabewaking worden geprobeerd de ergste excessen tegen te gaan.

Tusakov M., Probst R., Puzovic S. & Vucanovic M. 2005. Probable new breeding sites of Booted Eagles *Hieraaetus pennatus* in Vojvodina (N Serbia). *Acrocephalus* 26: 147-149.

In de zomer van 2005 werden vijf waarnemingen van Dwergarenden gedaan in ZO-Banat in oostelijk Vojvodina. Twee paren van resp. lichte- en donkere-fase vogels in Deliblato Sands wezen op mogelijke reproductie. Ter plekke komt een hoge dichtheid van Europese soesliks voor (grondeekhoortjes). (mtucako@eunet.yu).

Ullman M. 2005. Brun glada. Vår Fågelvärld 70(6): 55.

Overzicht van waarnemingen en broedgevallen van Zwarte Wouwen in Zweden (incidenteel, in Norrbotten 1955-58 en 1976, in Västerbotten 1987-88, in Uppland 1993, in Västmanland 1999, in Halland 2001-03. Mengparen met Rode Wouw bekend uit 1985-92. Maximum aantal waarnemingen (niet-broedvogels) stamt met 135 ex. uit 2003. Overzicht van waarnemingen per provincie uit 2005, met 17 in Skåne (overige provincies 0-5 ex.).

Urios G. & Martínez-Abraín A. 2006. The study of nest-site preferences in Eleonora's falcon *Falco eleonora* through digital terrain models on a western Mediterranean island. *J. Ornithol.* 147: 13-23.

Aan de hand van 21 variabelen werden digitale beelden van een eiland in de Middellandse Zee onderzocht op geschiktheid als nestplaats voor Eleonora's Valken. Hiertoe werd gebruik gemaakt van hoge-resolutie terreinmodellen. Twaalf variabelen ware significant gecorreleerd met nestplaatsen, vier daarvan gerelateerd aan topografie, vier aan klimaat, drie antropogeen en één biotisch (vegetatiedekking). Nesten van valken zaten in pixels met een hogere insolatie en radiatie dan in cellen zonder nest; er was een voorkeur voor concave plekken met een oostelijk aspect en steile hellingen. Aanwezigheid en activiteit van mensen was negatief (guriol01@tiscali.es).

Vedder O., Dekker A.L., Visser G.H. & Dijkstra C. 2005. Sex-specific energy requirements in nestlings of an extremely sexually size dimorphic bird, the European sparrowhawk (*Accipiter nisus*). *Behav. Ecol. Sociobiol.* 58: 429-436.

Nestjonge sperwervrouwtjes werden uiteindelijk 1.6 maal zwaarder dan mannetjes. De energetische kosten om dat te bereiken waren dan ook groter (1.4 x) dan voor mannetjes. Hoe groter het broedsel was, hoe minder metaboliseerbare energie er dagelijks beschikbaar was voor de jongen; dit was het sterkst in de vrouwtjes (oscarverdder@hotmail.com).

Vedder O., Dijkstra C., Dekker A.L., Waasdorp S. & Visser G.H. 2005. Sex-specific nestling body mass in relation to brood sex composition in the Eurasian Sparrowhawk *Accipiter nisus*. *Ardea* 93: 179-187.

Individuele sperwerjonkies waren lichter wanneer een broedsel groot was en door vrouwtjes werd gedomineerd (zie boven). In theorie zou dat een mannenoverschot moeten opleveren, maar dat wordt nergens in het veld gevonden. Zijn er misschien hoge kosten voor de ouders bij het manipuleren van de geslachtsverhouding, of zijn er andere voordelen aan het produceren van dochters? (oscarvedder@hotmail.com).

Voorspoels S. 2006. Vlamvertragers in roofvogels: een brandende kwestie. Mens en Vogel 44(1): 54-65.

In veel producten worden tegenwoordig vlamvertragers toegepast (waaronder computers en andere elektronica), een diverse groep van chemische verbindingen (PBDE's vooral). Deze voorkomen brand, of vertragen uitbreiding van een brand. Hoewel weinig vluchtig, komen ze toch massaal in de atmosfeer waar ze zich hechten aan stofdeeltjes. Ze zijn bovendien persistent, dus nauwelijks afbreekbaar. Daardoor treedt bio-accumulatie op, bij voorkeur in vetweefsel. Beesten aan de top van de voedselpiramide zijn daar gevoelig voor. Bij onderzoek in Vlaanderen bleken alle vlamtragers in roofvogels (29 Buizerds, 7 Sperwers) voor te komen, ook BDE 209 (tegenwoordig veel gebruikt omdat de andere strikt gereguleerd zijn; van dit type beweert de industrie dat het niet biologisch kan worden opgenomen, wat dus aantoonbaar onjuist is). Bij Sperwers werden ongeveer 10x hogere concentraties aangetroffen dan bij Buizerds. De hoogste concentraties zaten in vet, gevolgd door (in afnemende hoeveelheid) spieren, lever, bloed en hersenen. Een verontrustende ontwikkeling!

Voort P. van der 2006. De stootvogels in Uden e.o. in 2005: 'rond het gemiddelde'. Het Bruijsel, maart 2006: 15-17.

In Uden en omgeving werden in 1999-2005 resp. 0, 0, 0, 3, 0, 1 en 0 Wespdivieven aangetroffen. Voor Havik was dat resp. 7, 5, 8, 7, 10, 14 en 14, voor Sperwer resp. 20, 10, 9, 13, 10, 13, en 13, voor Buizerd resp. 16, 16, 17, 17, 21, 26 en 19, voor Boomvalk resp. 2, 0, 0, 1, 2, 3 en 3, voor Torenvalk resp. 16, 18, 16, 15, 12, 13 en 13. Helaas geen informatie over de grootte van het werkgebied, noch of jaarlijks exact hetzelfde gebied wordt uitgekamd.

Wahl R. & Barbraud C. 2005. Dynamique d'une population et conservation du Balbuzard pêcheur *Pandion haliaetus* en région centre. *Alauda* 73: 365-373.

Vanaf het eerste broedgeval halverwege de jaren tachtig is de Visarend in Midden-Frankrijk toegenomen naar 18 paren in 2003. Sinds 1995 zijn er 152 jongen geringd, daarnaast nog enkele volwassen dieren. Vrouwtjes deden hun eerste broedpoging bij een gemiddelde leeftijd van 3.2 jaar, mannetjes bij 4.4 jaar. Overlevingskansen lagen bij jongere vrouwtjes met 0.870 lager dan bij oudere vrouwtjes en mannetjes (0.971). De gemodelleerde populatiegroei bleef achter bij de vastgestelde, wat wijst op - naast rekrutering van lokaal geproduceerde vogels - influx van vogels uit oostelijk Duitsland, zoals vastgesteld aan de hand van ringen (Maison forestières des Six routes no. 2, F-45530 Vitry-aux-Loges, Frankrijk).

Wassink G. 2005. Roofvogelvervolging in het werkgebied van de VWG Zuidoost-Achterhoek. *De Leunink* 32: 90-92.

Zeven gevallen vermeld, van omzagen nestboom tot afschot en verloedering in kraaienvangkooi. Gesprek met WBE's aangevraagd, om dit soort zaken in vervolg te

voorkomen.

Wendt D. 2005. Rot- (*Milvus milvus*) und Schwarzmilan (*M. migrans*) nutzen Mergelgrube als Komfortplatz. Vogelkd. Ber. Nieders. 37: 59.

Rode en Zwarte Wouwen foerageerden tot 10 uur op een vuilstort bij Hannover, vlogen dan naar een mergelgroeve waar ze dronken, poetsten, zonden en baadden. Vanaf 12 uur zwierven ze weer uit, onder meer naar de vuilstort. De groeve was aantrekkelijk vanwege rust en microklimaat (snelle opwarming). Zonnen na baden gebeurde met gespreide vleugels, dicht naast elkaar liggend op de grond (wendt-laätzen@t-online.de).

Whitfield D.P., Fielding A.H., McLeod D.R.A., Haworth P.F. & Watson J. 2006. A conservation framework for the golden eagle in Scotland: Refining condition targets and assessment of constraint influences. Biol. Conservation 130: 465-480. In slechts 3 van de 16 regio's waren territoria van Steenarenden in een goede staat (ten aanzien van overleving en reproductie). De dichtheid bleef achter bij het aanbod van territoria. Dit kwam door menselijke vervolging en habitatmanipulatie, vooral in regio's die gericht worden beheerd om maximale aantallen hoenders te kunnen schieten. Lokaal heeft bebossing ook een negatieve invloed. (phil@philwhitfield.wanadoo.co.uk).

Wiens J.D. & Reynolds R.T. 2005. Is fledging success a reliable index of fitness in Northern Goshawks? J. Raptor Res. 39: 210-221.

Gewoonlijk wordt het aantal uitvliegende jongen gebruikt als aanwijzing voor het reproductiesucces van Haviken. In deze studie werden 558 van 494 nesten in hun latere leven teruggevangen, zodat deze fitnessparameter kon worden getoetst (Arizona, USA). Trouw aan de geboorteplaats was gering en instroom als broedvogel ging geleidelijk. Slechts 48 als nestjonge geringde Haviken keerden terug om op 2-8-jarige leeftijd (gemiddeld 3.5 jaar) een eerste broedpoging te wagen. Het aandeel rekruten was niet hoger indien afkomstig uit een goed broedjaar met een hoge jongenproductie. Op individueel niveau bleek echter wel degelijk dat goed producerende vrouwtjes fors bijdroegen aan de latere broedpopulatie. Ongeveer 20% van de broedpopulatie was verantwoordelijk voor bijna 50% van de jongenproductie, en voor 84% van de lokale rekruten. Of dit de conclusie rechtvaardigt dat de jaarlijkse productiviteit geen maat is voor reproductiesucces maar wel voor individuele productiviteit, is de vraag. Immers, de auteurs hebben alleen naar de lokale populatie gekeken. Hoeveel en hoe succesvol jonge Haviken zich vestigden buiten hun (grote) studiegebied, blijft de vraag (jdwuens@comcast.net).

Wiens J.D., Reynolds R.T. & Noon B.R. 2006. Juvenile movement and natal dispersal of Northern Goshawks in Arizona. Condor 108: 253-269.

Er werden 614 nestjonge Haviken afkomstig van 555 nesten (1991-2003) van een kleurring voorzien; daarnaast nog eens 89 gezenderd. Na het uitvliegen duurde het 71-103 dagen voordat de jongen uit de nestomgeving verdwenen. Ze kwamen dan in opener habitats terecht. Slechts weinig vogels keerden terug als broedvogel: 28% trouw aan de geboorteplaats, 11% uiteindelijk territoriaal aanwezig. De mediane natale dispersie was 15 km. Merkwaardig genoeg is deze analyse niet afzonderlijk voor mannen en vrouwen uitgevoerd, al zijn in de tekst wel losse meldingen te vinden

die duiden op seksespecifieke verschillen in dispersie en vestiging. (david.wiens@oregonstate.edu).

Wightman C.S. & Fuller M.R. 2006. Influence of habitat heterogeneity on distribution, occupancy rates, and productivity of breeding Peregrine Falcons in central West Greenland. *Condor* 108: 270-281.

Slechtvalken die op traditionele broedplaatsen op kliffen broedden, hadden een significant geringere variatie in jongenproductie dan wanneer ze op onregelmatig bezette kliffen broedden. Hoge-kwaliteit kliffen kenmerkten zich door hoogte, een groter hoogteverschil tussen top en basis binnen 3 km van het nest, en goed tegen slecht weer beschermde nestplekken. De ruimtelijke spreiding van bezette kliffen was ook belangrijk: goede kliffen waren meer geïsoleerd. (cwightman@azgfd.gov).

Wouters P. 2005. Slapende Blauwe Kiekendieven tijdens de winter 2003/2004. *De Blauwe Klauwier* 31(2): 16-21.

76 tellingen op een slaappleats op de Cartierheide, met maximaal 13 vogels en een aandeel volwassen mannetjes van 0-44% (hoogst in januari-februari). In braakballen werden in het najaar voornamelijk veldmuis (23), woelmuis (33) en vogels (70) gevonden (149 prooien totaal), en dito (resp. 81, 76 en 67 op 302 prooien) in het voorjaar.

Zafar-ul Islam M. 2005. Pharmaceutical drug 'Diclofenac' that caused the Gyps vulture decline in South Asia, now banned in India. *Falco* 25/26: 20-21.

De verdwijning van gieren uit Azië wordt toegeschreven aan het gebruik van een ontstekingsremmer in vee; op 18 maart 2005 heeft India toegezegd het gebruik van dit middel te verbieden (zie echter Satheesan in vorige Takkeling).

Zampiga E., Gaibani G., Csermely D., Frey H. & Hoi H. 2006. Innate and learned aspects of vole urine UV-reflectance use in the hunting behaviour of the common kestrel *Falco tinnunculus*. *J. Avian. Biol.* 37: 318-322.

Van de Torenvalk is bekend dat ze UV-reflectie (ultraviolet) gebruiken om urinesporen van muizen te traceren. In deze studie wordt gekeken of dat aangeboren, dan wel aangeleerd gedrag betreft. Hiervoor werden 44 ervaren adulte valken en 49 naïeve jonge valken gebruikt. Beide groepen scanden het gebied met geursporen en een UV-doorlatend filter vaker dan een dito gebied met een UV-blokkerend filter. Dit wijst op een aangeboren vaardigheid. Echter, de volwassen vogels hadden een duidelijker voorkeur voor de met geuren besprenkelde gebieden, wat weer op aangeleerd gedrag wijst. (csermely@unipr.it).